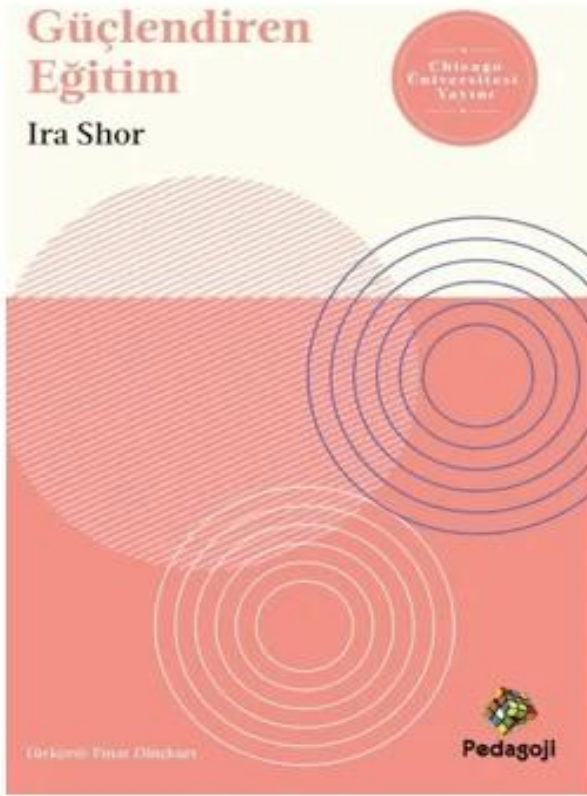

Bir Kitap Güçlendiren Eğitim: Toplumsal Değişim İçin Eleştirel Öğretim¹

Meltem Şeref²

Bilgi, eğitim ve güç kavramları üzerine düşünmek, özellikle eleştirel pedagoji bağlamında son derece önemlidir. Bu kavramlar arasındaki ilişkileri sorgulamak, eğitimin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün bir aracı olduğunu ortaya koyar.

Bilgi, tek başına bir güç unsuru değildir; bilme ve anlama yetisini barındırır da eyleme geçme ya da değişim yaratma potansiyelini ancak belirli koşullarda kazanır. Bilgi, onu kendi yaşam koşullarını dönüştürmek için kullanan bireyler tarafından güce dönüştürülür. Dolayısıyla bilgi, yalnızca öğrenildiğinde değil, eyleme geçirildiğinde anlam kazanır. Bu anlayış, eğitimin toplumsal değişimle olan ilişkisini yeniden düşünmeyi zorunlu kılar.

¹ New York Şehir Üniversitesi'nde (CUNY) İngilizce kompozisyon, retorik ve eleştirel pedagoji alanlarında uzman bir eğitimci olan Ira Shor'un 1992 yılında yayımlanan Empowering Education: Critical Teaching for Social Change adlı eseri, Pınar Dinçkurt tarafından Güçlendiren Eğitim – Toplumsal Değişim İçin Eleştirel Öğretim başlığıyla Türkçeye kazandırılmıştır.

² meltemarslan86@gmail.com

Ira Shor'a göre eğitim, doğası gereği karmaşık ve çelişkilidir; hiçbir eğitim programı tarafsız değildir. Eğitimin her biçimi politiktir çünkü eğitim, öğrencilerin sorgulama alışkanlıklarını ya geliştirebilir ya da kısıtlayabilir, bu da onların bilgiye, eğitime ve topluma yönelik eleştirel ilişkilerini güçlendirebilir ya da zayıflatabilir. Eğitim, öğrencilere eleştirel düşünme becerileri kazandırabileceği gibi, otoriteye bağlılık gibi pasif alışkanlıklar da aşılayabilir. Başka bir deyişle, bireyin ne yapacağını ve nasıl anlamlandıracağını dış otoritelerden beklemesi gibi edilgen yaklaşımları da pekiştirebilir. Bu bağlamda eğitim, yalnızca gerçeklerin aktarımı ya da becerilerin kazandırılmasından ibaret değildir; aynı zamanda bireylerin toplumun bir parçası hâline gelmesini sağlayan bir toplumsallaşma sürecidir. Ne var ki eğitim sistemi tarih boyunca toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmiş ve çoğunlukla geniş halk kesimlerinin beklentilerini karşılamada yetersiz kalmıştır. Bu beklentiler arasında, eğitim yoluyla daha iyi bir yaşam kurabilme umudu, adil ve eşit fırsatlara erişim arzusu, eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, kültürel kimliğin tanınması ve toplumsal değişime aktif katılım yer almaktadır.

Freire'nin eğitim sistemini "bankacı" olarak tanımlamasına Shor da katılmaktadır (1992, s. 33). Bu modelde bilgi ve toplumun durağan olduğu, mevcut hâlin yeterli ve doğru kabul edildiği varsayılır. Bankacı eğitim modeli, yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi sınırlandırarak eğitimi demokratik bir deneyim olmaktan çıkarıp otoriter bir bilgi aktarım sürecine dönüştürür. Bunun sonucu olarak eğitim sürecinde otorite tarafından belirlenen ve öğrencilere sorgulamadan aktarılması beklenen içerikler, eleştirel düşünmeye kapalı hâle gelir. Bu durum, söz konusu içeriklerin bilgi niteliğini yitirerek sorgulanamaz dogmalara dönüşmesine neden olur.

Geleneksel eğitim sistemine yöneltilen bu eleştirilerin yanı sıra kitapta şu sorulara cevap aranmaktadır:

- Şu anda okuldaki ve toplumdaki koşullar öğrencilerin gelişimlerini sınırlandırıyor. Peki, neden? Bu nasıl değiştirilebilir?
- Eleştirel düşünürler ve dili güçlü şekilde kullanan bireyler hâline gelmeleri konusunda öğrencilere ne yardımcı olabilir?
- Nasıl bir eğitim bireyleri aktif öğrenciler ve toplumsal hayatla ilgili vatandaşlar haline getirebilir?
- Entelektüel çalışma ve siyasetten en azını beklmeleri gerektiğini öğrenen öğrenciler arasında eleştirel ve demokratik gelişim nasıl desteklenebilir?
- Okul öğrenciyi güçlendiren bir ortam haline getirilebilir mi?
- Nasıl bir öğrenme süreci öğrencileri en yüksek performanslarını sergilemelerini sağlayacak şekilde güçlendirebilir?

- Hangi değerler öğrencileri eleştirel düşünen ve demokratik hareket eden vatandaşlar haline getirebilir?

Bu sorulara yanıt olarak kitapta "güçlendiren eğitim" anlayışı önerilmektedir. Güçlendiren eğitim, bireysel ve toplumsal değişimi hedefleyen eleştirel-demokratik bir pedagojidir. Okulda ve toplumda çok kültürlü bir demokrasinin inşası için gerekli olan, öğrenci merkezli bir yaklaşımı benimser. Bireysel gelişime aktif, iş birliğine dayalı ve toplumsal bir süreç olarak yaklaşır çünkü birey ve toplum birbirini karşılıklı olarak şekillendirir.

Güçlendiren Eğitim Anlayışının Temel Değerleri

Güçlendiren eğitim anlayışı; katılımcı, duyuşsal, problem kuran, yerleşik, çok kültürlü, diyalojik, demokratik, araştırmacı, disiplinler arası ve eylemci değerleri temel alır.

Katılım, eğitimin öğrencilere pasif bir biçimde uygulandığı geleneksel yaklaşıma karşı, öğrenme sürecine aktif katılımı ve etkileşimi savunur. Bu anlayışı tersine çevirmeyi ve öğrencileri güçlendirmeyi hedefleyen pedagojik yaklaşım, öğretmenin öğrenciler adına uyguladığı bir süreç değil; eleştirel ve demokratik bir öğretmenin rehberliğinde, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini birlikte inşa ettikleri bir deneyimdir. İş birlikçi yapı, eleştirel düşünme, öğrenci deneyimi ve sınıfta müzakere edilen otoriteden beslenen katılımcı bir pedagoji, öğrencilerin öğrenme sürecinde en üst düzeyde performans göstermeleri için gerekli olan destek ve sorumluluğu hissetmelerini hedefler.

Güçlendiren eğitim yalnızca akılcı değildir aynı zamanda duyuşsaldır. Eleştirel düşünme aynı anda hem bilişsel hem de duyuşsal bir eylemdir. Bu nedenle, öğrenme katılımcı, mizah, umut ve merak içeren bir süreç olmalıdır.

Güçlendiren eğitim yaklaşımının bir diğer temel değeri probleme dayalı olmasıdır. Problem kurmaya dayalı bir eğitim programı, öğrencileri hazır bilgiyle donatmaktan ziyade, onları soru sormaya ve sorunları tanımlamaya teşvik eder. Örneğin, okulun işleyişinin sorgulanmasıyla başlayan bir eğitim-öğretim yılı, öğrenciler için son derece demokratik ve eleştirel bir öğrenme deneyimi sunabilir. Eleştirel düşünen öğrenciler, yalnızca neyin öğretildiğini değil, aynı zamanda neyin öğretilmediğini de merak ederler. Bu öğrenciler, öğretmenin eğitimi kendilerine uygulamasını beklemez; aksine, amaçları birlikte belirleyerek içerik ve öğrenme sürecini ortaklaşa şekillendirmek isterler. Diğer taraftan, eleştirel soruların yer almadığı bir eğitim programı tarafsız ya da apolitik değildir; tam tersine, sorgulama eksikliğiyle mevcut durumu güçlendirmeye hizmet eder.

Eğitim, öğrencilerin yaşadıkları sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamla yakından ilişkilidir. Güçlendiren eğitim, öğretmen merkezli eğitim programlarından uzak durur ve kendini öğrencilerin kültürel dünyaları içinde konumlandırır. Eleştirel-demokratik pedagoji eğitim programını, gündelik yaşamın konu ve diline yerleştirerek şekillendirir. Bu yaklaşımda "üretici temalar" temel içeriği

oluşturur, öğrencilerin kendi kültürlerinden beslenerek ortaya çıkar ve eleştirel tartışmayı teşvik edecek biçimde gündelik yaşamın sorunlu yönlerini yansıtır.

Önerilen eğitim yaklaşımındaki diyalog ise bir öğretim yöntemi olmanın ötesinde, aynı zamanda söylem ve öğrenme üzerine bir teori ile kültürel demokrasiye dair politik bir görüştür. Eleştirel-demokratik sınıf, geleneksel derslerde öğretmen tarafından tek yönlü olarak belirlenen müfredatın aksine, öğrencilerin itiraz etme ve katkı sunma hakkına sahip olduğu, karşılıklı uzlaşya dayalı bir öğrenme deneyimi sunar. Diyalog, öğretmenin baskın sesini sınırlandırarak ve öğrencileri ortak bir öğrenme süreci inşa etmeye teşvik ederek, öğretmenin tek taraflı otoritesini dönüştürür.

Toplumsal yapıdaki tahakküm ilişkilerinden uzaklaşma ise okulda ve günlük yaşamda bizleri şekillendiren davranış ve deneyimlerin eleştirel biçimde yeniden değerlendirilmesini ifade eder. Eleştirel-demokratik diyalog, geleneksel sınıf ilişkilerini, öğretmen merkezli konuşmayı, tek taraflı otoriteyi ve resmi müfredatı sorguladığı için, güçlendiren eğitimin temel değerlerinden birinin bu bakış açısı olduğu söylenebilir.

Kitlesel eğitim, öğrencilere demokratik olmayan bir otorite anlayışı, edilgen bir öğrenme süreci, öğretmen merkezli konuşmalar, öğrencilerin motivasyonunu kıran takip sistemleri, sıkıcı metinler, standartlaştırılmış testler, içerikten yoksun bir müfredat ve birçok bölgede yetersiz fiziksel koşullar sunmaktadır. Bu nedenle, güçlendiren eğitim yaklaşımının bir diğer temel değeri demokrasidir. Demokratik ve toplumsal bağlamla ilişkilendirilmiş sınıf ortamları, öğrencilerin yabancılaşma duygusunu azaltabilir, eleştirel düşünmeyi teşvik ederek öğrencilerin gizli kalmış yeteneklerini keşfetmelerine olanak tanıyan yeni kapılar açabilir. Gerçek bir demokrasi, öğretmen ve öğrencilere kendi toplumsallaşma biçimlerini sorgulama, mevcut durumu yeniden değerlendirme ve eleştirel bilgi birikimi temelinde anlamlı adımlar atma özgürlüğü sunmalıdır. Bu bağlamda, eleştirel öğrenme ve demokratik eğitim, sorgulamanın sona erip tutuculuğun başladığı noktada işlevini yitirir.

Program kurma ve sorgulamanın temel değer olarak benimsendiği güçlendiren eğitim yaklaşımı hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin merak duygusunu besler, eleştirel düşünmeyi ve bilgi üretimini teşvik eder. Başka bir ifadeyle, araştırma süreci öğretme-öğrenme deneyiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Problem çözme ve araştırmaya dayalı bu süreç, farklı bilgi alanlarını bir araya getirerek bütüncül bir öğrenme sağlar ve bu da disiplinler arası bir eğitim programını zorunlu kılar.

Son olarak, güçlendiren eğitim anlayışında, öğrenilen bilginin bireysel ve toplumsal dönüşüm için kullanılması esastır. Bu nedenle, güçlendiren eğitim eylem odaklıdır. Tam da bu yüzden, bulunduğumuz yerden olmamız gereken yere doğru atılan bir adımdır.

Güçlendiren Öğretmenin Özellikleri

Kitapta, öğrenciyi güçlendiren eğitim programının özelliklerinin yanı sıra, bu süreçte öğretmenin rolü ve önemi de özellikle vurgulanmaktadır. Eleştirel sınıf ortamında öğretmen anahtar bir rol üstlenir. Güçlendiren bir öğretmen, öğrencilere yalnızca bilgi aktaran biri değil, onlarla diyalog kuran, birlikte düşünen ve öğrenme sürecini paylaşan bir öğrenme ortağıdır. Bu tür bir sınıf ortamında öğretmen, bilgiyi tek yönlü sunmak yerine, öğrencileri karşılına çıkan her türlü konu üzerinde birlikte düşünmeye ve tartışmaya teşvik eder. Böylece öğrencilerin eğitimi, kendilerine dışarıdan uygulanan bir süreç olarak değil, katkı sundukları ve birlikte şekillendirdikleri bir deneyim olarak yaşamaları amaçlanır.

Sınıf ortamı, öğretmenin tartışma temelli ve katılımcı yaklaşımıyla, demokratik bir diyalog temelinde gelişir. Bu bağlamda, öğrencilerin eleştirel düşünme alışkanlıklarını ortaya çıkarmak için, diyalogik öğretmenler problem kurma yöntemini benimser. Bu yöntem, öğrencilerin düşüncelerinden yola çıkarak başlayan ve öğretmenin kendi yorumlarıyla şekillenen bir etkileşim sürecine dayanır.

Sonuç olarak, bu kitapta savunulan pedagoji anlayışı öğrenci merkezlidir; ancak sınırları belirsiz bir hoşgörüyü ya da bireyci bir yaklaşıma dayanmaz. Burada söz konusu olan güçlendirme, öğrencilerin sınıfta istedikleri gibi davranabilecekleri anlamına gelmediği gibi, öğretmenin de mutlak özgürlükle hareket edebileceği bir yapı sunmaz. Öğrenme süreci tartışmaya açıktır; ancak bu sürecin etkili bir şekilde işlemesi, öğretmenin liderliğini ve öğretmen-öğrenci arasında karşılıklı bir otorite paylaşımını gerektirir.

Ayrıca, bu bağlamda güçlendirme bireysel değil, toplumsal bir boyut taşır. Güçlendiren sınıf ortamı, öğrenciye toplumun refahını göz ardı ederek bireysel çıkarlarını önceliklendirmesi gerektiğini öğretmez. Aksine, toplumsal sorumluluğu ve dayanışmayı temel alır.

Okuldaki eleştirel eğitim ve demokratik eylemcilik, dışlayıcı ya da ötekileştirici değildir. Aksine, toplumda dönüştürücü projelere katkı sunabilir; öğrencilerin eşitsiz mevcut düzene uyum sağlama baskısına karşı direnç geliştirmelerine olanak tanıyabilir ve eğitim sisteminin daha demokratik bir yapıya kavuşmasına hizmet edebilir. Güçlendiren eğitim, öğrencileri okulu ve toplumu sorgulamaya, alternatif düşünce biçimlerini keşfetmeye, yeni olasılıkları hayal etmeye ve ekonomik sistemin derinliklerine yerleşmiş olan eşitsizlikleri reddetmeye davet eder.